

"NATURENS HULLER". Installation of Tine Rask Eriksen

et foucault'sk tilbageblik på Vridsløse

*Personlige kommentarer til Linda Kjær Minkes bog
om fængslets indre liv*

Af ex-fange nr. 14 Torkil Lauesen

Hver gang jeg tager toget fra København vest på og passerer Albertslund, kikker jeg opmærksomt ud af vinduet. Jeg kikker efter Vridsløselille Statsfængsel med en blanding af ubehag og tiltrækning. Jeg får et hurtigt glimt af det grønne kobbertårn med uret, af cellefløjene med tremmevinduer og ringmuren. Jeg mindes de lange dage og de korte år, da jeg selv var fange i fængslet.

På den ene side er fængslet en ubehagelig oplevelse, jeg prøver at lægge bag mig. På den anden side er fængslet en ekstrem oplevelse og en institution, som stadig optager mig. Det var derfor med stor interesse jeg læste Linda Kjær Minkes bog "Fængslets indre liv". Bogen er baseret på en Ph.d. afhandling, hvis empiri omfatter et feltstudie i Vridsløselille Statsfængsel. Linda Minke har observeret i fængslet i 165 dage i 2009-10 og lavet 68 interviews i fængslet.¹⁾

Jeg er ikke mindst interesseret i bogen, fordi jeg selv har lavet en undersøgelse med samme tema. Jeg blev fængslet i april 1989 i forbindelse med den såkaldte Blekingegadesag. De første 14 måneder var i isolation i skiftende arresthuse. Meget kan man sige om Vestre Fængsel, men selv her fungerede bibliotekssystemet. Et par gange om ugen kom en dame skubbende med en lille vogn med et udvalg af bøger. Uden at vide noget om Michel Foucault tog jeg tilfældigt hans bog "Overvågning og straf" om fængselssystemets oprindelse fra vognen og læste den. Det var en åbenbaring! Der var mange ting i livet i fængslet, som undrede mig. Foucault satte ord på mine oplevelser og forklarede sammenhængen. Fra da af var jeg ikke kun fange, men påbegyndte et længere feltstudie af fængslets liv. Det var samtidig en modmagt-strategi. De overvåger og undersøger mig, jeg overvåger og undersøger dem.

Det blev således til ca. 2500 observationsdage, heraf ca. 1100 i Vridsløse, fra januar 1992 til efteråret 1995. Udover utallige samtaler foretog jeg en række for-

melle interviews med mine medfanger og samlede diverse dokumenter.²⁾

Læsningen af Minkes bog var således en rejse tilbage til Vridsløse 17 år efter min løsladelse. Meget kunne jeg genkende, noget var forandret. I de følgende kommentarer vil jeg se på: Hvad tolker vi forskelligt? Hvad kan jeg genkende? Hvad er anderledes i dag?

PRISONISERING ELLER MODMAGT?

Hovedproblemstillingen i Minkes bog er den kultur, der udvikles blandt fanger. De amerikanske sociologer Clemmer og Wheeler formulerede fra 1940 til op gennem 1960'erne begrebet *prisonisering*. Det er bogens perspektiv og defineres som: En socialiseringsproces i fængslet, hvor den indsatte tilslutter sig oppositionelle normer mod de ansatte og det fængsels-system, de forvalter. Det væsentlige i prisoniseringen er socialiseringen til opretholdelse af 'os-dem', hvor indsatte forventes at optræde loyalt over for medindsatte og holde afstand til fængselsssystemet og de ansatte.

Minke når frem til, at yngre personer, der har afsonet tidligere, og som har begået narkotikakriminalitet, har størst sandsynlighed for høj prisonisering. Omvendt har ældre indsatte, der har begået drab eller seksualforbrydelse, og som ikke har afsonet tidligere, den laveste sandsynlighed for høj prisonisering. Analysen viser også, at tiden tilbragt i fængslet har betydning for prisonisering. Indsatte, der har tilbragt mere end et halvt år i fængslet, har større sandsynlighed for høj prisonisering, end indsatte, der har været der mindre end et halvt år.

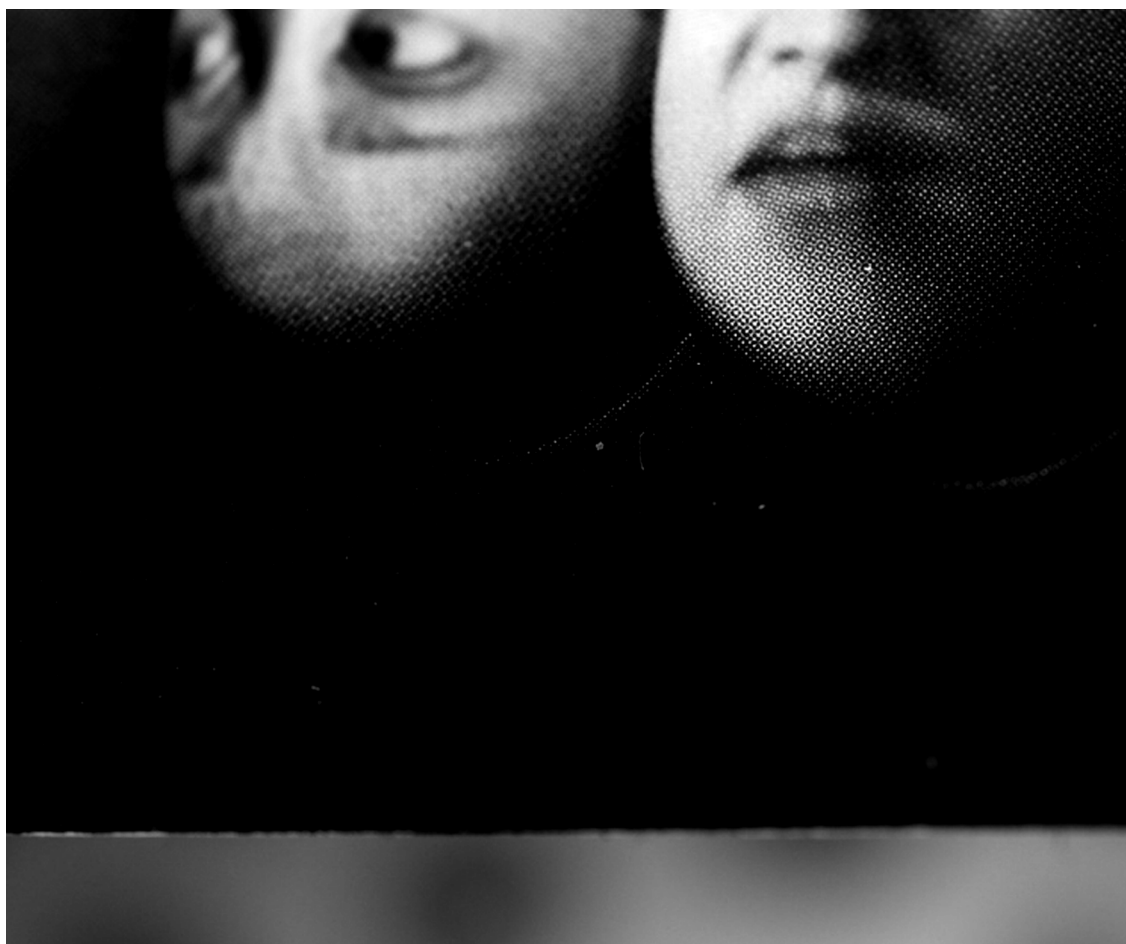
I forhold til fængselsystemet og det omgivende samfund ser Minke denne prisonisering som noget negativt, fordi der er tale om en oppositionel adfærd i forhold til det konventionelle samfund.

Jeg kan genkende meget i Minkes komplekse og omfattende beskrivelse af adfærd og holdninger i prisoniseringen. Jeg deler imidlertid ikke den negative holdning til fænomenet. Det var ikke min oplevelse, at modstanden mod fængselsregimet og "dem og os-opdelingen" var asocial eller skadelig, hverken for fangens personlighed, livskvalitet i fængslet eller med henblik på en resocialisering. Tvært imod. I stedet for prisonisering valgte jeg derfor i min analyse af fængselslivet at betegne denne adfærd *mod-magt* i forhold til magtudøvelsen i fængslet.

Fængsels magtudøvelse er ekstremt detaljeret. Det er reguleret i mindste detalje, hvor fangen skal være hvornår, og hvad fangen skal gøre hvordan. Fængselslivet er detaljernes tyranni. At reagere mod dette, er så at sige en naturlig social reaktion på en ekstrem magt-udøvelse. Et særkende ved prisonisering er opdeling mellem "dem-os". Men fængslets anatomi er jo opdelingen i vogtere og fanger. Hvis "dem-os"-holdningen er kendetegnet på prisonisering, så er vogterne mindst lige så prisoniserede som fangerne. En personlig relation til en fange er utilgivelig for en vogter.

Hvis mennesker uden for reagerede mod en sådan ekstrem magtudøvelse, som findes i et fængsel, ville man betragte det som en sund, positiv og social reaktion – eller er det mig, der stadig er prisoniseret efter 17 år i fri dressur?

Fangevogtere og offentligheden opfatter prisonisering som afvigende adfærd, barnlig eller usamarbejdsvillig opførsel, der gør, at disse individer skal overvåges og kontrolleres tæt. Kun mønsterfangen, der passiv accepterer fængslet er "resocialiseret". En række undersøgelser har imidlertid vist, at fanger, som tilslutter sig fangesubkulturen, ikke som forventet er mere recidive end de fanger, der har en mere løs tilknytning til fangesubkulturen, tværtimod. Fanger, som er oprørske, der afviser de formelle fængselsregler, klarer sig bedre ved løsladelsen og minder rent faktisk mere om "normale" personer uden for fængslet på en række personlighedsdimensioner. (Driscoll. 1952).³⁾ Et interessant resultat af disse undersøgelser er, at den tilpasning, som kan være ønskelig ud fra et kontrolsynspunkt, dvs. tilpasning karakteriseret ved overholdelse af fængslets regler og passivitet, ikke nødvendigvis er en ønskelig tilpasning set ud fra et løsladelsesperspektiv. Jaman (1971)⁴⁾ fandt, at de fanger som tilpassede sig dårligt til fængselslivet havde mindre risiko for at vende tilbage end de fanger, der var veltilpassede til fængselslivet. Miller og Dinitz (1973)⁵⁾ fandt, at fanger, der identificerede sig med "fangekulturen", dvs. de fanger som var mindst tilbøjelige til at rette sig efter betjentenes ordrer, havde større succes under prøveløsladelse end de veltilpassede fanger. Ward (1987)⁶⁾ undersøgte hvordan 500 tidligere fanger klarede sig efter løsladelse. Han fandt, at overtrædelse af fængselsreglementet var en signifikant faktor for succes eller fiasko (defineret som genindsættelse efter ny kriminalitet

NATURENS HULLER. Udsnit

eller overtrædelse af prøveløsladelsesvilkår). Fanger med 5-10 disciplinære rapporter havde større chance for at klare sig igennem prøvetiden, end fanger med 0-5 disciplinære rapporter. Goodstein (1979) fandt, at de indsatte, som tilpassede sig fængselslivet bedst, havde flest vanskeligheder ved overgangen fra institutionslivet til livet i frihed.

I stedet for prisonisering synes et magt-/modmagt perspektiv at have en større forklaringskraft, når det viser sig, at fanger, som tilslutter sig fangesubkulturen, er oprørske, afviser det formelle system osv., er dem, der er mindst recidive. Mens de fanger, der bliver "håndtamme", dvs. totalt tilpasser sig fængslets krav og normer, har sværest ved at klare sig uden for muren.

PERSONLIG ERFARING

Personligt var det en halv løsladelse at komme fra arresthusene til Vridsløse. Ikke mindst fordi jeg var fri for at kontakte fangevogterne ved det mindste behov: som toiletbesøg, bad, spisning osv., men kunne nøjes med "god morgen" og "god nat". I Vridsløse kunne man generobre en smule af sin identitet og det privatliv, der ikke eksisterede i arresthusene.

I de følgende knap fire år jeg var i Vridsløse, søgte jeg bestandigt at forsvare mit personlige råderum og mine handlemuligheder. Jeg ville undgå at blive passiv, tillært hjælpeløs og nedbrudt af den magt og disciplinering, som fængslet udøver over fangerne i stort og småt.

Jeg begyndte at løbe for at genvinde min fysiske kondition. Jeg gik op i madlavning og

nød at spise måltider sammen med medfanger. Jeg studerede, engagerede mig i fangepolitik. Jeg kæmpede sammen med mine medfanger alle de små kampe i det daglige om, hvad man kunne få ud og ind af fængslet, om indretningen af cellen og gangarealet, om gårdturs tider, priser hos købmanden, om besøg på andre afdelinger, om dit og dat.

Jeg må indrømme, at det ofte var trættende med de mange kampe og konflikter. Jeg drog ofte et lettelsens suk, når jeg blev lukket inde kl. 21:30 og kunne slappe af. Jeg var træt af de evindelige daglige konflikter, men samtidig pinlig bevidst om, at de var nødvendige, hvis man ikke ville blive "kørt over" af regimet.

MODMAGT ELLER TILLÆRT HJÆLPELØS

Lad mig komme med et par eksempler på modmagt, i det små, udøvet af fanger isoleret i et magtfuldt regime. En fange var isoleret i afdeling A.1., fordi han blev anset for "flugttruet". Som en del af den skærpede overvågning blev hans celle grundig "visiteret" dagligt. Fanger har det ligesom mennesker, der har haft indbrud. De kan ikke lide, at deres "hjem" bliver gennemrodet, så fangen skrev små sedler med ukvemsord om fangevogterne, som han foldede sammen og gemte alle mulige snedige steder i sin celle. Nogle af disse blev fundet under de daglige visitationer, og fangen indkasserede en bøde for "upassende sprogbrug".

Til jul pakkede samme fange en nedstrygerklinge fint ind og forærede den til sikkerhedsvagtmesteren, "eftersom han selv havde så mange – og vagtmesteren blev så glad, når han fandt en".

En fange i Vestre fængsel var ligeledes isoleret i en såkaldt supercelle, fordi han blev anset for "flugttruet". Det regime han var underlagt indbefattede flere daglige kropsvisitationer, hvor han skulle tage alt tøjet af, sprede ben osv. Det blev han så træt af, at han i protest gik nøgen rundt i cellen. Da han indkasserede en disciplinær straf for blufærdighedskrænkelse, tog han al det tøj, han havde til rådighed på: to par sokker, to sæt undertøj osv. Under kropsvisitationen forholdt han sig totalt passiv, og det var således meget langsommeligt at pille al det tøj af ham.

Det fangerne opnår ved disse norm- og regelbrud er, at de opretholder deres identitet og værdighed.

De udviser handlekraft og gør modstand i en situation, hvor de fleste ville være magtesløse og ydmygede. I en slags modmagts-judo snubler den overlegne magtudøvelse og bliver pinlig og lidt til grin.

Mønsterfangeren, der til punkt og prikke følger fængslets regler, hvor hvert skridt og sekund er fastlagt, mister evnen til at tage initiativ, vælge og handle. Tillært hjælpeløse individer reagerer passivt overfor omgivelserne, fordi de har lært, at det er nyttesløst eller umuligt at kontrollere situationen omkring dem. Fanger, der har opgivet at påvirke situationen omkring dem, bliver i fangesproget kaldt "håndtamme".

I musikbladet Gaffa fra september 2007 læste jeg en artikel med en dagbog fra en countrysangers turne rundt i danske fængsler. Han skriver om forskellen mellem Vridsløse og Herstedvester:

"I dag besøgte vi Statsfængslet Vridsløselille. Fangerne var som i går på naboanstalten Herstedvester gæstfri og venlige – rent ud sagt taknemlige – men bortset fra det var forskellene markante.

I Herstedvester mødtes man af den besynderlige blide accept og ro, som mennesker i en osteklokke udstråler, når de har opgivet kampen – det er længe siden, man er holdt op med slå sine knoer til blods mod jerndøren, der er kun arrene, resignationen og sløvheden tilbage, der er ingen vej ud, gni-sterne i øjnene er slukkede og "Nærmere Gud til dig" har længe stået på repeat!"⁷⁾

Den tillært hjælpeløse står ligeledes i en vanskelig situation ved løsladelsen. Fangen har levet i et miljø uden udfordringer, uden mulighed for at bestemme over sin dag, uden mulighed for at løse sine personlige og praktiske problemer. Fra en tilværelse af afhængighed, hvor alle basale behov har været klaret af personalet, skal fangen pludselig være selvhjulpent. Den institutionaliserede fange vil have svært ved at finde job, skabe kontakt til andre mennesker, klare at administrere sin hverdag. Derfor ender mange fanger som førtidspensionister og bistandsklienter

LIVET I FÆNGSLET

Linda Kjær Minke tegner et detaljeret billede af livet i fængslet, især er relationerne mellem fangerne beskrevet indgående. Meget er sammenfaldende med mine egne oplevelser for 15-20 år siden, men noget er også forandret.

Fængslet er langt mere opdelt i mindre afdelinger isoleret fra hinanden i dag. Regimet er strengere. Bandeopdelingen spiller en langt større rolle for relationerne mellem fangerne end de gjorde i min tid i fængslet.

ØGET OPDELING

Jeg kom til Vridsløselille Statsfængsel i januar 1992. Vridsløse består af fire fløje med tre etager, i alt 12 afdelinger. Bortset fra straffefædelingen A1 og en syge- og isolationsafdeling D1, var de andre afdelinger på dette tidspunkt åbne. Der var fælles gårdtur med 150-200 fanger, om aftenen kunne man besøge fanger på andre afdelinger. Det var et fængsel med fællesskab og således mulighed for at omgås mange forskellige mennesker, et stort gode, når man tilbringer lang tid i fængslet.

Mens jeg var i Vridsløse oprettede man afdeling B3, som lukket afdeling for Hells Angels, med den begrundelse, at H.A. styrede og udnyttede de øvrige fanger. Dette medførte en lang konflikt, hvor både fangerne i B3 og hovedparten af de øvrige fanger protesterede mod oprettelsen af særafdelingen.⁸⁾

Siden er det gået den vej. Både i Vridsløse og landets øvrige fængsler er man gået væk fra fællesskabsprincippet og mod mere og mere opdeling af fangerne i mindre isolerede grupper med fælles træk: misbrugere, unge, ældre, langtidsfanger, efter bande-tilhørsforhold og dermed ofte også etnisk oprindelse osv. Årsagen til opdelingen er, at det er lettere at kontrollere og overvåge små homogene grupper på 10-20 personer.

Opdelingen har imidlertid konsekvenser. Minkes undersøgelse af Vridsløse i 2010 viser, at de enkelte fængselsafsnit fremstår kulturelt forskellige fra hinanden, med særlige subkulturelle træk. Den store forskel mellem afsnittene skyldes dels fængselssystemets visitationspraksis, hvor fangerne placeres på baggrund af forskellige kriterier, men samtidig har fangerne indført deres eget parallelle visitationssystem. Minke beskriver, hvordan nye fanger til en afdeling skal fremvise udskrift fra domsbogen til en repræsentant for de øvrige fanger. Hvis vedkommende har angivet andre i sin straffesag eller har begået en seksualforbrydelse, får pågældende besked om at forlade afdelingen. Hvis dette ikke sker, meddeler fangerne på afdelingen, at de ikke kan garantere for pågæl-

dendes sikkerhed. Det kan også ske, at fangerne på en afdeling afholder en afstemning om, hvorvidt en fange, der har opført sig dumt, kan forblive på afsnittet eller må overføres til et andet afsnit.

Disse praksisser fandt også sted i min tid, men ikke konsekvent. Der var folk dømt for voldtægt på flere afdelinger uden de store problemer. Dengang søgte anstalten at blande fanger af forskellig etnisk oprindelse, misbrugere og ikke misbrugere osv., på de forskellige afdelinger. De subkulturelle træk var således ikke så fremtrædende. Det er mit indtryk, at tolerancen og sammenhængskraften mellem fangerne var større i dette fællesskabs orienterede fængsel.

Det nye fængsel i Østjylland, der afløste Horsens Tugthus, og det kommende fængsel på Falster, der skal afløse Vridsløse, afspejler arkitektonisk den øgede opdeling af fangerne i små afdelinger på 6-12 celler.

Arkitekten Mikkel Wienberg fra arkitektfirmaet Friis og Milke var en af arkitekterne bag det nye statsfængsel i Østjylland. Han siger om filosofien bag fængslet:

"Opdelingen i mindre enheder som små fængsler i fængslet, giver en fornemmelse af, at det er en lille landsby."⁹⁾

Personligt foretrækker jeg at kunne færdes i et fængsel med mulighed for kontakt med 200 mennesker, end at være på en klaustrofobisk "landsby-afdeling" døgnet rundt med de samme 12 personer i samme "kategori" som mig selv. Jeg er ikke ene om denne opfattelse. I Minkes spørgeskemaundersøgelse ligger det nye fængsel i Østjylland nederst på fangernes hitliste, trods moderne bekvemmeligheder, som eget toilet og bad og udsigt til gadekær.

BANDEKONFLIKTER

Bandeproblematikken var ikke et større problem i fængslerne i begyndelsen af 90'erne. Der var Hells Angels og Bandidos, men antallet af bandemedlemmer i fængslerne og konfliktniveauet var ikke på det niveau, og af den betydning, som det fremgår af Minkes 2010-undersøgelse. Der er i dag en række særafdelinger for forskellige bander i landets fængsler. Særafdelingerne er ikke et ønske fra bandemedlemmerne. Selv de kan godt blive trætte af at omgås deres "brødre" 24 timer, år ud og ind.

Bandekonflikterne har negative konsekvenser for livet i fængslet. Det giver mindre fleksibilitet, hvad angår fangernes geografiske placering i forhold til familie og venner. De mange grupper der skal holdes isoleret fra hinanden i det enkelte fængsel, giver mindre gårdturstid og rum, dårligere fritids-, besøgs-, og indkøbsmuligheder i fængslets kiosk osv. De ”rockerborge”, man søger at undgå ude i samfundet, etableres i fængslerne, hvilket fastholder medlemmerne og forstærker konflikterne mellem banderne. Hvis man ikke i forvejen er et dedikeret medlem, så bliver man det i fængslet.

Bandekonflikterne splitter fangebefolkningen, også dem der ikke er med i banderne må ofte vælge side, hvilket sænker livskvaliteten for alle fanger.

STRENGERE REGIME

Jeg kom til Vridsløselille, mens Ole Hansen endnu var inspektør. Han blev inspektør i 1977, mens der blæste helt andre og mere venlige vinde i kriminalforsorgen. Han gennemførte en række liberaliseringer af praksisser i fængslet. Inspektøren før ham nægtede konsekvent at give fangerne udgange i forbindelse med udslusning, det ændrede Ole Hansen fra den ene dag til den anden. Han har således som inspektør i Vestre fængsel taget hele turen fra 1970-erne gennem 80-erne og 90-erne og ind i det nye årtusinde, hvor pendulet er svinget tilbage til mere og hårdere straf. Det var ikke hans kop the, og det var min fornemmelse, at han baserede imod strømmen, om end med ringe succes.

Minkes bog tegner tydeligt et billede af et strengere fængselsregime i Vridsløse end i min tid. Dette bekræftes også af samtaler, jeg har haft med fanger, der sad i fængslet i 90erne og som stadig, eller igen, opholder sig i Vridsløse.

Ringere muligheder for prøveløsladelse og udgang, dårligere retsgarantier under afsoningen. Man kan blive disciplinærstraffet, isoleret eller flyttet uden at få oplyst den konkrete årsag. Den stadige opdeling i mindre afdelinger medfører restriktioner på mulighederne i fritiden af personalemæssige årsager. Selv detaljer som størrelse af håndvægte i træningsrummet blander politikerne sig i. De vil ikke have fanger med store overarme. Der er et politisk ønske om, at fanger ikke kun skal være længere frihedsberøvede, det skal også være mere ubehageligt at være i fængsel.

Det er min fornemmelse, at forskellen mellem at være ”ude” og ”inde” af det lukkede fængsel er vokset, ikke kun fordi regimet ”inde” er blevet strengere, men også fordi livet uden for samtidig har udviklet sig med globalisering, smartphone og computere. Særligt mobiltelefonen, der er forbudt i fængslet, savner fangerne. Behovet for at være i kontakt med omverdenen fører til indsmugling af de eftertragtede telefoner.

Straffepopulisterne tror, at det strengere regime vil afskrække fangerne fra fremtidig kriminalitet, men al erfaring og statistikken for recidiv for de lukkede fængsler viser det modsatte. Minkes skriver i sin afsluttende sammenfatning:

”Alternativet til prisonisering og den dermed forbundne øgede kriminel orientering synes således at være undladelse af frihedsberøvelse, det vil sige brug af alternativer som samfundstjeneste, konfliktråd eller betinget dom og/eller ”udtynding” af i hvilket omfang man anbringes sammen med andre dømte. Det vil sige brug af eksempelvis elektronisk fodlænke eller placering på institution, hvor der også er andre personer tilstede i personmiljøet end dømte, som det eksempelvis er tilfældet på Kriminalforsorgens pension i Skejby.”

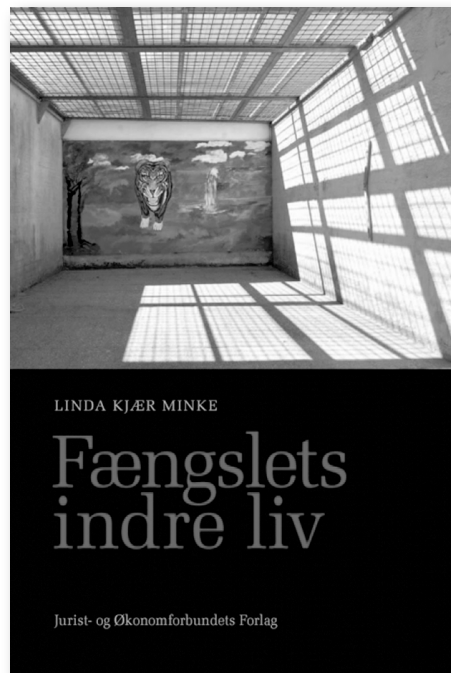
Prisoniserings-perspektivet har en tendens til at reducere fangerne til viljeløse modtagere af dårlig påvirkning. Magt-modmagts perspektivet giver rum til, at fangerne selv kan påvirke deres situation. Jeg kan sympatisere med rådet om mindre fængsel, men i disse tider hvor straffepopulismen stadig har kronede dage, tvivler jeg på, om det bliver hørt. Antallet af fanger i Danmark er vokset fra ca. tre til fire tusind siden jeg sad i Vridsløse, trods en faldende kriminalitet. Til disse stadig flere fanger er mit råd fortsat: Det gælder om at bevare magten over dit liv, din evne til at handle og udvikle dig, hvis du vil komme godt fra et fængselsophold. Det er nødvendigt *selv* at holde sig aktiv – på trods af fængslet. Det gælder fysisk – motionsmæssigt – det gælder psykisk, intellektuelt og socialt. Det gælder om at forholde sig aktivt til sine omgivelser i fængselsystemet, sine medfanger, og i det omfang det er muligt, til verden udenfor, for at undgå at blive en tillært hjælpeløs Zombi, der passer sig selv og gør hvad, der bliver sagt.

UDSLUSNING

I Minkes bog er der et afsnit om løsladelsesritualer, lad mig slutte med mit. Kort tid før min løsladelse indtraf der en besynderlig hændelse på min afdeling C. 3. Der blev lavet et hul i muren og fjernet nogle mursten mellem køkkenet og det fælles opholdsrum. Hullet var blevet dækket af en plakat, så det ikke umiddelbart blev opdaget. Var det en forberedelse til en flugt, en øvelse eller afprøvning af murens styrke? Sikkerhedsovervagtimester Tullstrup undrede sig, da han efter nogle uger opdagede hullet. Jeg fik forklaringen ved afskedsmiddagen på min afdeling dagen før løsladelse. Her fik jeg af medfangerne en af de gule mursten fra Vridsløse lagt i 1859. Den var fyldt med navne og hilsner. Den står i min stue som et meget håndgribeligt minde fra Vridsløse. Når jeg ser den, tænker jeg på, hvad der blev af mine medfanger og sender en tanke til dem, der stadig sidder på "Brasen".

NOTER:

1. Ph.d. afhandlingen omfatter desuden en kvantitativ del i form af en omfattende spørgeskemaundersøgelse. 1647 skemaer blev uddelt til fanger i stort set alle danske fængsler, 803 skemaer kom tilbage, svarende til 48,8 %.
2. Torkil Lauesen, Fra forbedringshus til parkeringshus – magt og modmagt i Vridsløselille Statsfængsel. Hans Reitzels Forlag. København 1998.
3. Driscoll, P (1952): Factors related to the institutional adjustment of Prison inmate. I *Journal of Abnormal and Social Psychology*, Vol. 47 no.3, side 595-596. London.
4. Jaman, D (1971): Behaviour During the First Year in Prison as Related to Parole Outcome. California Department of Correction, Sacramento.
5. Miller, S. & Dinitz, S. (1973): Measuring institutional impact, a follow up. *Criminology* vol. 11, no.3 p.471-26. London.
6. Ward, D.A. (1987): Control Strategies for problem prisoners in American Penal Systems. I Bottoms, A.E. & Light, R.L. (Eds.): *Problems of Long-Term Imprisonment*. Gower, Aldershot.
7. Gaffa, september 2007. C.S. Nielsens turnédagbog fra danske fængsler.
8. Jeg har beskrevet forløbet i "Fra Forbedringshus til parkeringshus", side 57-58 og 148-52.
9. Information 29.2 2012 side 14-15 Straffen ændrer form.

Linda Kjær Minke:
Fængslets indre liv,
312 s. Kr. 349,-.
Jurist og Økonomforbundets Forlag, 2012.